

اوضاع و خصوصیات فرهنگی جوزجان در یک دهه اخیر

ولایت جوزجان:

جوزجان یکی از ولایات مهم در شمال افغانستان بوده اکنون درکتگوری ولایات درجه دوم میباشد. بنا به قول دکتور واحدی "ولایت جوزجان در شمال افغانستان و در حصه شمالی گوزگانان قدیم واقع شده" و در سرحد با ترکمنستان و ازبکستان واقع است این ولایت غنی از منابع طبیعی بوده و دارای سابقه تاریخی درخشان است جوزجان از حیث موقعیت جغرافیایی در عرض البلد ۳۶ درجه و طول البلد ۶۵ درجه قرار دارد ارتفاع مرکز ولایت از سطح بحر ۳۸۰ متر و بلند ترین نقطه ولایت از سطح بحر ولسوالی درزاب با داشتن ۱۱۷۰ متر ارتفاع میباشد ولسوالی خماب با داشتن ۲۵۳ متر ارتفاع پایین ترین نقطه از سطح بحر محسوب میشود. مساحت این ولایت ۱۴۶۶۰ کیلومتر مربع تخمین زده شده نفوس جوزجان درسال ۱۳۹۳ ه ش به ۵۳۰۷۰۰ نفر تخمین شده است. که اقوام مختلف اعم از اوزبکها، ترکمنها، پشتونها، تاجکها و سایر اقوام در آن زندگی میکنند.

خصوصیات فرهنگی جوزجان در یک دهه اخیر: بعد از آنکه دولت در افغانستان باسقوط طالبان تشکیل شد افغانستان به یک سلسله بازسازی و نوسازی در عرصه های مختلف جامعه ضرورت داشت ولی در اختیار دولت افغانستان پولی وجود نداشت تا این که کاری را انجام دهد بنابر آن جامعه جهانی دست به این کار زد مبالغ زیادی تحت عنوان کمک به جامعه افغانی سرا زیر گردید اما رقمی که از طریق رسانه ها اعلان گردید باید افغانستان را به گلستان تبدیل میکرد. صنعت و زراعت انکشاف میکرد افغانستان از یک کشور عقب مانده به یک کشور متکی به خود تبدیل می گردید اینکه چه باعث شد تا این کار صورت نگرفت خود یک معما بزرگ است حرف زدن و قلم زدن در این مورد قلم را میشکناند.

زیرا افغانستان کشور عقب مانده بود و حالهم عقب مانده ترین کشور در قاره آسیا هست. یعنی کشوری عقب مانده تر از افغانستان در آسیا وجود ندارد. جوزجان هم منحصیث یک ولایت

کشور شامل برنامه بازسازی و نوسازی بوده که اقدامات صورت گرفته را بصورت خلاصه درج مینمایم.

تعریف فرهنگ:

فرهنگ آن چه را که عربها ثقافت و دری زبانان فرهنگ میخوانند، معانی زیادی از خود دارد و اصطلاح فرهنگ در تلفظ فرانسوی یا به تلفظ انگلیسی کلچر که معنی آن کاشتن و تربیه کردن است.

۱۲۹ سال قبل از امروز آقای ادوارد تیلور بشرشناس انگلیسی اولین شخصی بود که اصطلاح فرهنگ را در صفحه اول کتابش که بنام فرهنگ ابتدایی یاد میشود تعریف کرد.

موصوف کلمه فرهنگ را چنین تعریف نموده اند: (فرهنگ مجموعه پیچیده است که متضمن معلومات، معتقدات، هنرها، اخلاق، قوانین، آداب، رسوم، تمام تمایلات و قابلیت ها و عادات مکتسبه است که انسان در حالت عضویت در جامعه حاصل میدارد. (۲: ۷۸۲-۷۸۰)

رسوم و عنعنات

در شهرها اکثراً کارمندان دولت، اهل حرفه و سوداگردان زیست دارند. اقتصاد خانواده‌ها از همین ساحات تأمین میشود. در شهرها اقتصاد بازار نقش عمده دارد. انکشاف روز افزون شهرها و زمینه‌های کار باعث جذب نیروهای کار دهات به شهرها شده است. این جریان به خودی خود موجب دگرگونی در وضع زنده‌گی آن مردم و طرز تفکر آنان میشود.

امروز هر چند زنده‌گی دهات ساده و مبتنی بر اقتصاد روستایی است، ولی دستاورد‌های علم و فناوری (تخنیک) با سرعت زیاد تا اعماق روستاها نفوذ میکند. به ویژه بهره‌مند شدن از این مزایا در گستره‌های مختلف زنده‌گی به تدریج در تفکر افراد و سیمای دهات تغییر پدید می‌آورد. در بیشتر روستاها جوجان مکاتب و کلنیک‌ها فعال است، مردم به شیوه‌های مختلف از نعمت برق، سیستم ارتباط و اطلاعات جمعی (رادیو، تلویزیون، موبایل) مستفید میشوند، ولی این جریان پراکنده و در هم است. از اینرو، تغییرات در ساختار اجتماعی مردم دهات بسیار محسوس و چشمگیر نیست. (۶: ۳۰-۳۱)

در مرکز ولایت یک مؤسسه عالی تحصیلی با چهار فاکولته (علوم اجتماعی، علوم طبیعی، تکنالوژی و کیمیا، معادن و صنایع)، یک مؤسسه عالی تربیه معلم، یک لیسه مسلکی تکنالوژی نفت و گاز، یک مدرسه عالی علوم دینی و یک لیسه افغان - ترک فعالیت دارد.

فعالیت‌های فرهنگی دیگر اساساً در مرکز شبرغان و شهر آچه متمرکز است. در سطح ولایت یک مطبعه دولتی، چهار نشریه (دو نشریه «جوجان» و «گوراش» دولتی و دو نشریه «ایزگوتویغو» و «نوی کوهساران» آزاد) نشر میشود. (۸: ۲۱۲)

یگانه سینمای شهر شبرغان را طالبان تخریب نمودند. در سطح ولایت هیچ سینما و تیاتر و موزیم فعالی وجود ندارد، ولی تا بخواهید مردم و جوانان از دکان‌های شیرخ فروشی گرفته تا چایخانه‌ها و رستوران‌ها و نیز از طریق کبل در تلویزیون منزل‌شان از تماشای فلم‌های کانال‌های تلویزیونی مختلف، به ویژه هندی بر خوردارند. چاپ کتاب اصلاً کم‌رنگ است و در این چند سال بجز دو - سه عنوان کتاب و رساله کار چشمگیری به نظر نمیرسد.

سطح کتابخوانی و روزنامه خوانی خیلی پایین و فرهنگ مطالعه ضعیف است. این خود متأثر از وضع اجتماعی و فرهنگی جامعه است. در شهرشبرغان چندین قرطاسیه فروشی وجود دارد. این ها افزون بر فروش انواع قرطاسیه، کتب مختلف را نیز به خریداران عرضه میکند. از پرسش ها و صحبت ها با فروشندگان این فروشگاه ها معلوم گردید که در جمع کتب متنوع، کتب دینی درسی ویژه مدارس دینی خریداران زیادی داشته است. هم فروشندگان و هم باشندگان بسیاری از قرای جوزجان دلیل آن را مراجعت شمار زیاد ملا های درس خوانده در مدارس پاکستان و گشایش مدارس زیاد به وسیله آنان، گرایش مردم در امر آموزش فرزندان شان در مدارس دینی و نهایت نبود مکاتب، معلمین و ملزمات درسی کافی در مناطق شان وانمود کردند.

موسیقی در حد بسیار ابتدایی توسط یکی - دو گروه هنری محافل خوشی را گرم میکند. چون برای مردم اقناع کننده و طرف پسند نیست، لذا در مراسم خوشی یا توی ها گروه هایی از جاهای دیگر، به ویژه مزار شریف آورده میشوند. ولی، در بطن جامعه موسیقی فولکوری زنده وجود دارد. هنرمندان محلی با وسایل موسیقی محلی خود، بویژه در قرا و قصبات محافل خوشی مردم را گرم میکنند.

سهم زنان در امور اجتماعی و فرهنگی محدود است. فقط در مرکز ولایت و شهر آچه در ساحة معارف سهم آن ها بیشتر میباشد. هنوز خیلی وقت لازم است تا آن ها بتوانند از حقوق مدنی و انسانی خود بر خوردار شوند.

سطح سواد و معلومات عمومی مردم پایین است. در سطح ولایت یک کتابخانه عامه بی بضاعت و مختصر در ریاست اطلاعات و فرهنگ، کتابخانه های فقیری هم در دانشگاه جوزجان و مؤسسه تربیه معلم وجود دارد. قرار اظهار برخی ها، یک بخش زیاد کتب کتابخانه عامه را طالبان به عنوان کتب منحرف سوختانده اند. (۶: ۱۹-۲۰)

در ولایت جوزجان یک رادیو محلی از سوی کارمندان تلویزون آئینه فعال است. همچنان شعبه ولایتی تلویزیون های ملی و آئینه وجود دارد. تلویزیون دولتی بر علاوه ریلی نشرات مرکزی، خود نیز با امکانات محدود، به نشر اخبار محلی و پخش آهنگ های موسیقی میپردازد.

شعبه تلویزیون آئینه هم برنامه و گزارش هایی را بیشتر به زبان های اوزبیک و ترکمنی تهیه و به مرکز میفرستد، تا از آنجا پخش شود.

برخی عنعنه های رایج:

در رابطه با تدریس آموزش و زندگی فضای مکتب خانه گی (ملاء) میان شاگردان مردم "آخوند" و "بی بی آتون" شمار زیاد باورها و آئینهای گوناگون رایج است. که بسیاری از آن ها صیغه رسم عادت و سنت رار ه خود گرفته است. این گونه باورها و آئین ها بازگو کننده و آئینه تمام نمای مناسبت های مختلف کتله های مردم و خصوصیات های متنوع زندگی و شعور اجتماعی آن هاست و این باورها قرار ذیل است.

خطاطی و خط نویسی: خطاطی و خط نویسی در ملا های خانه گی آنقدر عمومیت ندارد. یعنی نه تنها کلیه شاگردان در مکتب خانه گی خط ننوشته و خطاطی نمیکنند، بلکه در آن مکاتبی که «آخوند» یا «بی بی آتون» در خطاطی و خط نویسی خود مهارت نداشته باشد هیچ گاه بالای شاگردان خط نوشته نمیشود.

هدیه دادن و سرسبقی: معمول این است که در آغاز هر کتاب و نیز در گرفتن برخی از درس های یک کتاب شاگردان به پاس زحمات استاد هدایا و تحفه ها میدهند.

محفل قرآن شریف: در مکاتب خانه گی پسرانه زمانی که شاگردان بخواهند از قرآن شریف درس بگیرند برای "آخوند" هدیه و تحفه یی از قبیل: دستمال، لباس، لنگی و چین میدهند.

بی بی مشکل گشا: یکی از نذر های مردم ولایت جوزجان است که با خواندن داستان منظوم "اوزبیک" آن و پخش نمودن مقداری کشمش، نخود، نان و روشن کردن شمع تحت مراسم خاص صورت میگیرد.

بی بی سه شنبه: اکثراً خانم های حامله دار وقتیکه وضع حمل شان نزدیک شود دست به پخش یک نوع غذا که بنام اوماچ مشهور است میپردازند. طوریکه خمیر را با دست مالیده و بعد گوشت را مثل نخود ریزه نموده شور با تیار نموده بعدا خمیر مالیده را با آن علاوه نموده پخته

میکنند بعد از پختن آن را به همسایه ها و اقارب توزیع مینماید همه برایش دعای خیر میکند تا اولاد سالم به دنیا بیآورد. (۲: ۲۰۹-۱۹۸)

لباس های معمولی مردم جوزجان:

لباس اکثر مردم جوزجان را پیراهن و تنبان، گوپیچه، شلوار، چین قاقمه، غرق چین، تاقین و موزه تشکیل می دهد امروزه تمام نواحی شمال تحت تاثیر لباس اوزبیک ها قرار گرفته. چین، جیلک و گوپیچه می پوشند. زنان نواحی شمال چادر سر میکنند و این قاعده عمومیت دارد. اکثر مردم جوزجان هم در قسمت لباس تغییرات بوجود آمده یعنی با پوشیدن لباس های اروپایی عادت نموده اند. اما مردمان قریه ها هنوز هم به طرز لباس خود چندان تغییرات نیآورده اند. در مورد نوع لباس مردم جوزجان مخصوصاً ترکمنها لباس مردان شان پیراهن دراز، تنبان، چین و کلاه پوستی است. پیر مردان لنگی میزنند پیراهن مردان بسیار ساده است همچنان کلاه مردان چند قسم بوده که عبارت از دومه تلپدک در ترکمنی تلپدک کلاه را گویند و سیرمه تلپدک، کلاه قره قل، کلاه پوستی است نوع کلاه دیگر تلپدک است از پوست سگ آبی ساخته می شود چاپ اندازان میپوشند اکنون مردم بجای کلاه سله (دستار) سر میکنند. (۲: ۸۰-۷۶)

رسوم ازدواج در جوزجان:

مراسم ازدواج نیز با گذشت زمان تغییراتی را به خود گرفته است ازدواج یک امر شرعی و یک سنت محمدی بوده مردم مسلمان به طریقه متذکره انرا انجام میدهند اما با مراسم مختلف ازدواج به اساس توافق طرفین ازدواج کننده صورت میگیرد.

البته این بهترین شکل آنست ولی با تاسف در شرایط کنونی اکثرا مردم این مراسم را در هتل ها میگیرد. در هتل مهمان هم مهمان است و صاحب مراسم نیز مهمان گونه در دروازه هتل تشریف آورده از مهمانان پذیرایی میکند. در هتل مهمانان با موزیک و انواع غذا ها استقبال میگردد. و در تعقیب آن مراسم نکاح و تخت جمعی نیز در هتل صورت میگیرد. در صورتیکه امکانات صاحبان مراسم بهتر باشد یک برنامه موزیک شبانه در خانه بچه مسابقات پهلوانی و بزکشی را نیز در قبال خود دارد اکنون این گونه مراسم به یک رقابت منفی تبدیل

گردیده است. طوریکه مراسم را یک اندازه انجام میدهد اگر توان دارد یا ندارد بصورت قرضه انجام میدهد.

ازدواج سنت حسنه یی است که موجب تکامل و آرامش زن و مرد در کنار همدیگر میشود. عقد عفت پاکدامنی تکمیل شرافت دوری از انحرافات و تداوم نسل را در پی دارد ازدواج در افغانستان پس از آریایی ها تاریخ روشن دارد. در افغانستان قبل از اینکه پسر یا دختری ازدواج نماید. لازم است چند مراحل قبل از ازدواج را طی نماید.

۱- جستجو برای پیدا نمودن دختر مناسب: درین مرحله مادر پسر خواهر یا نزدیکان پسر در جستجو می شود که دختر مورد پسند خود را دریابند.

۲- طلب کاری یا خواستگاری: مرحله پر جنجال ازدواج همین دوره است زیرا مشکلات رضایت همه اعضای خانواده دختر خیلی مهم اند درین مرحله فامیل دختر پرس و پال درمورد بچه و اعضای خانواده اش میکند.

۳- لفظ یا شیرینی دادن: در این روز یک تعداد از بزرگان مرد از فامیل پسر و دختر تشریف می آورند. سبد مملو از شیرینی باب از طرف یکی از بزرگان دختر به یکی از بزرگان پسر داده مبارک باشد میگویند و فامیل داماد مبلغی پول را به فامیل دختر میدهد.

۴- شیرینی خوری: یکی از سنن فرهنگی مردم افغانستان است از سالیان دراز زنان، دختران و اطفال را در خوشی غرق مینماید. مردم شیرینی خوری را بنام شیرینی کلان نیز یاد میکنند.

۵- عیدی براتی و نوروزی: در جریان نامزادی اعیاد یا نوروز باید فامیل داماد به خانه عروس خوردنی مانند میوه خشک میوه تازه ماهی وغیره همراهی چند جوهر لباس برای عروس میبرد.

۶- خبری: در شهرها مردم توسط کارت قوم خویش و آشنا های خود را دعوت میکند. اما در دهات تمام مراحل از طرف زنان اجراء می شود.

۷- خرید کردن: یکی از مهمترین اجزای ازدواج در افغانستان بخصوص در جوزجان خرید کردن است. در شهرها عروسی را در هوتل میکنند با مصارف گزاف تمام مصارف به دوش داماد است.

۸- خویشخوری: مرحله‌ی است که یک روز پیش از عروسی بزرگان فامیل دختر و هم

بزرگان فامیل پسر در خانه عروس جمع شده دعا خیر میکند و غذا می‌خورند.

۹- آرایش عروس: در روز عروسی ۴ یا ۵ ساعت پیش از عروسی عروس را به آرایشگاه می‌برند و از آنجا عروس را به هوتل می‌آورد و دیگر مراسم‌ها را انجام می‌دهد.

۱۰- عروسی: جشنی است که یک دختر (عروس) زوج یک مرد می‌گردد. عروسی را بنام شب حناء و شب نکاح یاد میکنند. (۵: ۱۲۷-۱۲۴)

مراحل روز عروسی:

- احوالپرسی یا پذیرایی: تعداد از نزدیکان عروس و داماد دهن دروازه ایستاده به مهمانها خوش آمدید می‌گویند.

- نکاح: مرحله دوم عروسی است مطابق به شرایط اسلامی نکاح صورت می‌گیرد درین مراسم مهر تعیین میشود دوشاهد و یک نفر وکیل از طرف عروس در مراسم تعیین میشود شاهدین در اطاق عروس رفته موضوع عقد شرعی را به عروس سه بار تکرار میکند و عروس باید سه بار بلی بگوید و جواب سه بار بلی به حاضرین اعلان میدارند. بعداً مهر تعیین میشود، سپس ملا امام خطبه نکاح را میخواند و به حاضرین تبریک میگوید دوستان و خویشاوندان کف میزند.

- غذا خوری: اگر عروسی در هوتل باشد مهمانان سر میز غذا های آماده شده را می‌خورند و اگر عروسی در خانه باشد در روی زمین غذا را نوش جان میکند.

- آئینه مصاف: در این مرحله عروس و داماد چهره یکدیگر را در آئینه می‌بینند.

- چله الشی: درین مرحله عروس و داماد به دست یکدیگر چله می‌پوشاند.

- برش یا قطع کیک: بعد از چله الشی عروس و داماد کیک آماده شده را قطع میکنند و به دهن یکدیگر میکنند باقی مانده کیک را به مهمانها توزیع مینماید.

- مرحله خداحافظی: در این مرحله پدر عروس به دخترش دعای خیر داده کمر عروس را با دستمال سفید میبندد. و عروس با چشم گریان با اعضای خانواده‌اش و دوستانش خداحافظی میکند.

- رسم پاگذاری عروس به خانه داماد: عروس بعد از انجام عروسی خانه پدر را ترک کرده به خانه داماد پا میگذارد که خانه دائمی عروس میباشد.

- تخت جمعی: مرحله اخیر عروسی تخت جمعی میباشد که دوستان و خویشاوندان به داماد و عروس تحفه در نظر گرفته شده را تقدیم میکنند، همین قسم مراسم ازدواج تکمیل میشود. (۵: ۱۲۷-۱۲۴)

خوراک و پوشاک در جوزجان:

غذایی اهالی جوزجان را اکثراً شیر، روغن، برنج، غذا های خمیری، گوشت حیوانات اهلی مشروع تشکیل می‌دهد. و عموماً خوردن آش بریده، آشک گوشتی، کچری قروت، منتو، قابلی پلو(کنجد پلو، زغرپلو) کوماچ و فتیر، اشلیکی، قورداغ(گوشت بریان) وغیره تشکیل میدهد.

نان اصولاً تولید نان در افغانستان تا حدود زیادی تابع فرهنگ و سنن اقوام بزرگی است که در این کشور زندگی میکنند.

نان اوزبیک: در جوزجان و ساحات همجوار آن که اغلب جمعیت آن اوزبیک ها، ترکمن ها، قرقیزها و ایماق ها هستند نوعی نان که اصطلاحاً اوزبیک نام دارد. بشکل گرد و ضخیم است در تندور پخته میکند.

قویماغ (قویماق): غذای است از خمیر، خمیر گل آرد را به توت‌های نسبتاً خورد بخش نموده آن را با کف هر دو دست هموار مینمایند بعداً آن را در روغن داغ پخته میکنند و این کلمه در اصل اوزبیکی است.

قتلمه: کلمه اوزبیکی بوده معنی قات قات شده را می‌رساند. از جمله غذا های خمیری بوده در روغن داغ پخته میکنند این را بشکل وراق نازک هموار نموده بعداً سر به سر چندین قات نموده وهر ورق اش را روغن زده به اندازه بزرگتر از قرص نان هموار نموده وروی آنرا با لبه قاشق نقش نموده ودر روغن پخته و شکر پاشیده میخورند.

نان چپاتی و حلوا: نان چپاتی را در بین تندور توسط رفیده که یک تکه مدور و دبل میباشد به دیوار تندور چسبانده پخته میکنند و در محافل بزرگ روی غوری پلو هموار میکنند.

پنجه کش خانگی: نان خانگی یا تندوری مردم دهات نان مورد نیاز شان را در تندور خانگی می‌پزند و مزه خاصی دارد و توسط خانم های خانه و یا دوشیزه های جوان پخته میشود.

پختن این نان مهارت میخواهد و در بین مردم دهات این ضرب المثل مشهور است گندم به هر خانه است ولی بی بی آن به یگان خانه میباشد.

آشک: خمیر را سخت آماده نموده بشکل مربع کوچک قطعه میکنند در بین آن گوشت کوفته شده یا از سبزیجات مثل پالک، گندنه میده شده پر نموده جوش میدهد بعد از صاف نمودن چکه با نعنا و قورمه را بالای آن علاوه نموده میخورند.

بولانی: بولانی یکی از غذاهای مشهور و مزه دار افغانی است. خمیر ذغال شده را با گوشت کوفته شده یا گندنه و یا کچالو پر نموده بشکل نیم دایره بالای تابه انداخته در روغن سرخ میکنند بولانی را در تندور نیز پخته میکند بنام بولانی تندوری نیز یاد میشود.

منتو: یکی از غذاهای لذیذ افغانی است در بخار آب پخته میشود. خمیر منتو را بشکل مربع کوچک قطعه نموده از گوشت سرخی، دنبه، پیاز، سیر، گشنیز و مرچ سیاه پر نموده در ظرف

مخصوص میچینند و بخار داده بعد از پخته شدن به ظرف گرفته روی دسترخوان میگذارند و نوش جان میکند.

سمنک: سمنک را عموماً در بهار پخته میکنند، از گندم آماده میشود یکی از غذاهای هوسانه مردم افغانستان میباشد. سمنک پزی از همان مراسمی است که هم نذر است و هم نوعی میله زیرا در این مراسم خویشاوندان و دوستان گرد هم جمع می‌شوند و با سرور و خوشی سمنک می‌پزند سمنک یکی از نذرهای بهاری است که در روزهای نخستین بهار پخته میشود. سمنک به سه نوع (کلچه سمنک، کوماچ سمنک، سمنک دیگی) پخته میشود.

گوشت: بیشتر مردم جوزجان مصروف زراعت و مالداري هستند مانند سایر مردم افغانستان از حیوانات به مقصد تولید: شیر، قیماق، پنیر، مسکه، قروت، تخم، پشم، پوست و گوشت و برای تهیه غذا استفاده می‌کنند. از انواع و اقسام غذاهای سنتی و عنعنوی از جمله کباب است که به طریقه های مختلف آماده می‌شود.

گوشت قاق: گوشت را با کارد تیز شق کرده و نمک پاشیده و از وسط گوشت را سوراغ کرده و از آن ریسمان تیر کرده در یک جای سرد و خشک نگهداری میکند.

گوشت لاندی: بعد از ذبح کردن گوسفند پوست آن را جدا نکرده پشم آن را از روی پوست پاک نموده بعد آتش می‌افروزند و گوسفند را روی شعله آتش دور میدهد تا مویک های آن بسوزد لذت این گوشت بیشتر است.

کله و پاچه: کله، پاچه و شکمبه گوسفند را به واسطه آب جوش پاک نموده بعداً مثل گوشت لاندی بالای آتش پر سوز میکنند این کار را مردم درخانه های شان انجام میدهد.

شوربا کله: شوربای کله یکی از غذاهای مخصوص زون شمال افغانستان میباشد که کله گوسفند را پاک کرده خوب می‌شویند و بعداً در دیک انداخته جوش میدهد تا کف آن گرفته شود گندم، نخود، پیاز، زرد چوبه با قدری دنبه را به آن علاوه میکنند بعد از پخته شدن نوش جان می‌کنند.

تخم مرغ خانگی: مردم مرغ را به مقصد تخم و گوشت در فضای آزاد تربیه میکنند که کیفیت تخم و گوشت آن به مراتب بهتر و لذیذ تر از مرغ های فارمی است.

قابلی پلو: قابلی پلو افغانی بسیار مشهور است اکثر کشور های جهان و کشور های همسایه بنام آن آشنا هستند که از برنج باریک گوشت زردک کشمش خسته و پسته تهیه میگردد.

کچری قروت: کچری قروت یکی از غذاهای مشهور ومزه دار افغانی میباشد اکثراً در زمستان پخته میشود از برنج لک و قروت کوفته شده تهیه میکنند.

بولانی بادنجان: بادنجان سیاه را ورق ورق بریده در روغن سرخ میکنند بعداً با لعاب تهیه شده یکجا دم داده با قروت و نعنا خشک آن را تزئین میکنند.

شوربای چاینکی: یکی از غذا های محلی افغانستان بوده که در چاینک سفالی یا سنگی پخته میشود. این شوربا دارای لذت خاصی می باشد که همراهی گوشت گوسفند دنبه دالرخود مرچ و سیر مقداری آلوبخارا را به آب آن می اندازند. سپس آتش را در گوشه تندور انداخته دیگ را در آن قرار میدهد بعد آماده میشود.

کباب تنوری: مردم جوزجان مردمان مهمان نواز هستند این مردم وقتی مهمان زیاد تر باشد یک گوسفند را ذبح کرده و پاک میشویند با سیر و نمک می زنند بعدا آتش کافی را در تندور می افروزند و یک کاسه مسی را در روی آتش گذشته گوسفند را مکمل توسط سیخ تندور در تندور پائین میکنند طوریکه دنبه گوسفند آهسته آهسته در بین همان کاسه آب شده و بعد از دو الی چهار ساعت گوسفند پخته میشود.

روغن کشی: تیل کشی از ادوار قدیم در اکثر حصه مختلف جوزجان و نقاط همجوار آن معمول و رواج دارد. ذریعه کارگاه های وطنی بنام جهاز که توسط گاو، اسب، اشتر به حرکت آورده میشود از دانه های خشخاش، کنجد، زغر و پنبه دانه با فشار روغن خارج میشود.

(۴: ۲۰۰-۱۸۸)

سرگرمی های ملی و عنعنوی:

در جوزجان سرگرمی های زیادی وجود دارد که یک عده شان مناسبتی بوده در مناسبت های خاص دایر میگردد و این سرگرمی ها انواع و اقسام مختلف دارد.

کشتی چینکی: این ورزش از ورزشهای صفحات شمال بوده و بنام " گوراش " یاد میشود کشتی چینکی در میان اوزبیکها و ترکمنها معمول است این ورزش در محافل عروسی، جشنها، اعیاد، ختنه سوری ها و در فصول مختلف از طرف شب و روز صورت میگيرد.

بزکشی: یکی از بازیهای ملی که از روزگاران قدیم طور عنعنوی مراتب تحول خویش را در افغانستان پیموده بزکشی است ولی بزکشی امروز شکل سپورت تفریحی و سرگرمی اجتماعی را به خود گرفته است. در پهلوی بزکشی سپورت های دیگر مانند: نيزه بازی و شمشیر بازی که به سواری اسپ صورت میگيرد. کسانیکه در بزکشی اشتراک میکنند نخست باید پهلوانان قوی و ورزیده باشند تا گوساله را تقریباً ۴۰ کیلو گرم وزن دارد از پهنای میدان برداشته به دایره حلال برساند. (۹: از صفحات متعدد)

مراسم ختنه سوری:

مراسم ختنه سوری یا سنتی توسط اشخاص لایق که در زمینه وجود داشتند (عموما دلاک گفته میشود) صورت میگرفت. اما امروزه در این عرصه تحولات بوجود آمده که این عمل اکنون در شفاخانه ها توسط جراحان با تجربه منحیث یک عمل جراحی صورت میگيرد در تشریفات آن هم تا اندازهی کاهش بعمل آمده. اما هنوز هم خانواده های ثروتمند آن را با تشریفات لازم انجام میدهند.

مراسم عزاداری:

مردن حق است هر زنده جان بنا به رهنمایی های قرآن کریم کلام الهی چشنده مرگ است تمام مسلمانان آن را قبول دارد و مرگ را یک حقیقت دانسته با مراسم اسلامی همه مسلمانان

مرده خود را به خاک میسپارند. مراسمی قبل از خاک سپاری و بعد از خاک سپاری وجود دارند که مردم مسلمان جوزجان هم این مراسم را اجراء میکنند به قرار ذیل:

۱- اولاد کسیکه وفات میکند آن را غسل داده بعد کفن میکنند.

۲- بعد از غسل و کفن مرده را به ادای نماز جنازه آماده میسازند و نماز جنازه ادا نموده بعداً به قبر میگذارند. بعد از خاک سپاری مراسم فاتحه داری بر گزار میگردد مراسم فاتحه خوانی در مساجد صورت میگیرد. وقت این مراسم اکثراً بعد از ادای نماز بامداد تا ساعت های ۹ الی ۱۰ بجه صورت میگیرد در اخیر این مراسم کسانیکه تا آخرین دعا غم شریکی نموده اند. به غذای چاشت دعوت شده در خانه فاتحه دار خیرات گونه طعام صرف میکنند.

همچنان جوزجان از زمانه های قدیم به این طرف در صنعت مشهور است مردم با زحمت و عرق ریزی های همیشه گی خود از محصولات و فرآورده های صنعتی خویش مردم را مستفید نموده اند. در ولایت جوزجان صنعت قالین بافی، گلیم بافی، نمد بافی، کلالی، پوستین دوزی، مسگری، زرگری، خامکدوزی و غیره از صنایع اند که یک تعداد مردم مصروف بوده است. (۷): (۷۴-۷۵)

پوهنتون جوزجان:

پوهنتون جوزجان در سال ۱۳۸۰ ه ش با ارزیابی های مکرر با در نظر داشت معیار های اکادمیک از انستیتوت تحصیلات عالی به پوهنتون ارتقا کرد. اکنون در سال ۱۳۹۳ ه ش تقریباً ۶۰۰۰ محصل در بخش های تعلیم و تربیه، اقتصاد، انجینری ساختمانی، حقوق، علوم اجتماعی، تکنالوژی کیمیاوی، جیولوجی معدن و بخش شبانه مصروف تحصیل اند.

این کانون علمی و آکادمیک که بنام پوهنتون جوزجان مسمی گردیده در ابتدا در تعمیر لیسه ابن یمین شبرغانی در سال ۱۳۶۶ ه ش و بعداً به نسبت عدم گنجایش در لیسه فوق الذکر در تعمیر لیسه نسوان نمبر دو که نخستین مدیر آن محترم سید عارف "چاپقون" بود به فعالیت خویش ادامه داد.

در سال ۱۳۸۰هـ ش ریاست آنرا محترم پوهنمل حبیب الله حبیب و معاونیت آنرا محترم پوهنمل عبدالاحد "هولکر" به عهده داشت. از این که عمارات قبلی گنجایش توسعه روز افزون شعبات فاکولته های را نداشت بنابر پیشنهاد رهبری انستیتوت و لزوم دید محترم جنرال عبدالرشید دوستم رهبر و بنیان گذار جنبش ملی اسلامی افغانستان محل کنونی پوهنتون جوزجان که قبلا در نزد مردم منطقه به بالاحصار معروف بود توسط جنرال دوستم به انستیتوت تحصیلات عالی جوزجان تسلیم داده شد که این اقدام ایشان مورد استقبال گرم مردم شرافتمند جوزجان و مجموع پرسونل تحصیلات عالی و مقام محترم وزارت تحصیلات عالی گردید.

معارف در جوزجان:

آموزش رسمی در شبرغان قرار نوشته الیم بیات در زمان سلطنت امیر امان الله خان با تاسیس یک باب مکتب رسمی به سه دوره ابتدائیه تا صنف ۵ و رشديه تا صنف ۷ و عدادیه تا صنف ۹ آغاز گردیده که در این ولایت تا صنف ۵ تدریس میشدند و از آن تدریس نشده است. از مستفید شده گان آن دوره عبارت اند از میرزا محمد یعقوب خان، میرزا ایشان قل خان، ملاطوره قل خان، میرزا چاری قل خان، میرزا محمد اکبر خان، عبدالله خان، ملاعبدالله مسکین، میرزا محمد عظیم خان وغیره.

جوزجان نسبت به شماری از ولایات دیگر در بخش معارف پیشتاز بوده جنگ های تحمیلی چند دهه اخیر نتوانسته است به سیستم تعلیم و تربیه این ولایت خسارات قابل ملاحظه وارد نماید. مکاتب در تمام ولسوالی های این ولایت فعال بوده و مشکل جدی در این راستا وجود ندارد.

در سطح جوزجان ۳۸۶ مکتب بر علاوه ۳ انستیتوت و یک موسسه تربیه معلم در شهر شبرغان و ده موسسه تربیه معلم در ده ولسوالی های جوزجان وجود دارد. دو لیسه زراعت یک دارالعلوم هفده مدرسه علوم دینی شش دارالحفاظ بیش از ۱۹۵۴۰۰ شاگرد که ۴۰ درصد شان دختر و بقیه پسران اند. اضافه از ۴۸۸۴ تن معلمین مسلکی که ۴۰ فیصد شان را اناث و ۶۰ فیصد شان را ذکور تشکیل میدهد.

در جوزجان مکاتب زیادی در طی یک دهه اخیر بوجود آمده اگر چندیکه هنوز هم جوابگوی نیازمندی های مردمان این ولایت نمی باشد باز هم نسبت به گذشته ها قناعت بخش است گر چند کمیته معارف نسبتاً خوب است ولی کیفیت آن اصلاً قناعت مردم و جامعه را فراهم کرده نمیتواند در شهر شبرغان بصورت عموم ۴۴ مکتب لیسه ۳۰ مکتب متوسطه ۲۴ مکتب ابتدایی که جمعا ۹۸ باب مکتب وجود دارد. (۳: ۴۴-۴۳)

نتایج (یافته ها):

ولایت جوزجان در شمال افغانستان و در حصه شمالی گوزگانان قدیم واقع شده و در سرحد با ترکمنستان و ازبکستان واقع است این ولایت غنی از منابع طبیعی بوده و دارای سابقه تاریخی درخشان است جوزجان از جمله ولایت های درجه دوم میباشد که اقوام مختلف اعم از اوزبیکها، ترکمنها، پشتونها، تاجکها و سایر اقوام در آن زندگی میکنند. ولایت جوزجان در بخش معارف نیز پیشتاز بوده که پوهنتون دولتی و پوهنتون خصوصی موسسه عالی تربیه معلم انستیتوت ها مکاتب مدارس مساجد جامع و موسسات تحصیلات علوم دینی موجود است. شبرغان مرکز ولایت جوزجان یک مرکز تجارتي قوی است که در داخل کشور و خارج از کشور داد و ستد میکنند. در جوزجان رجال علمی و ادبی و هنری ظهور شده که میتوان از ابن یمین شبرغانی، مولانا سید خان اذنب، مولانا کمالی، شیخ نزعی، مولانا محمد قاسم ژنده درزابی وغیره را نام برد.

غذای اهالی جوزجان را اکثراً شیر، روغن، برنج، غذا های خمیری، گوشت حیوانات اهلی مشروع تشکیل می دهد. و لباس مردم جوزجان را پیراهن و تنبان، گوپیچه، شلوار، چین، قاقمه، عرق چین، تاقین و موزه تشکیل می دهد. که همچنان برخی عنعنه های رایج مانند: هدیه دادن، محفل قرآن شریف، بی بی مشکل گشا، بی بی سه شنبه و همچنان بازی های محلی و عنعنوی مانند: کشتی بزکشی فوتبال و غیره مروج است. و همچنان مراسم ازدواج مراسم ختنه سوری و مراسم اعزاداری از جمله عنعنات و سنن اقوام جوزجان میباشد.

مناقشه:

موقعیت جوزجان از نظر دکتور واحدی " ولایت جوزجان در شمال افغانستان و در حصه شمالی گوزگانان قدیم واقع شده و در سرحد با ترکمنستان و ازبکستان واقع است این ولایت غنی از منابع طبیعی بوده و دارای سابقه تاریخی درخشان است.

بلی به این نظر موافق هستم ازین معلوم میشود که جوزجان یکی از ولایت مهم و صنعتی بوده که مرکز آن شبرغان مرکز تجارتی قوی است از جمله ولایت های درجه دوم میباشد. از لحاظ فرهنگی رشد و انکشاف نموده. خلاصه این اثر علمی در مورد اوضاع فرهنگی ولایت جوزجان به نگارش گرفته شده میتوان اذعان نمود که بیشتر این اثر از تحقیقات کتابخانه‌ای و مطالعات ایجاد گردیده است منحیث یک مقاله بکر و تازه برای خواننده گان و شایقین علم و معرفت با کمال احترام تقدیم مینمایم.

مؤلف لغت نامه دهخدا درمورد جوزجان چنین نوشته "جوزجان از شهر های بلخ خراسان است. و میان مرو رود و بلخ واقع است قصبه آن را یهودیه گویند و شهرهای آن انبار، فاریاب و کلار می باشد.

بنده همرا با این نظر موافق هستم که جوزجان یکی از ولایت های باستانی بوده و دارای فرهنگ تمدن درخشان است و از جمله ولایت های درجه دوم بوده دارای غذا های لذیذ و مردمان مهمان نواز میباشد.

البته در میان مردم این نظر مشهور است درباره نان اوزبیکی "نان گندم به هر خانه است ولی بی بی آن به یگان خانه" من به این نظر اصلاً موافق نیستم چون دوشیزه های افغانستان بخصوص جوزجان همه در عرصه پختن غذا منحصر به فرد هستند.

نتیجه گیری:

در جریان تحقیق و مطالعات دریافتم و به این نتیجه رسیدم که جوزجان یکی از مناطق مهم و باستانی کشور بوده همیشه مورد توجه دانشمندان محققان و کشور کشایان نیز واقع گردیده است. اما با وجود آن جوزجان مسیر ترقی و انکشاف خود را طی زمانه های مختلف بصورت نورمال پیموده است.

همچنان جوزجان در طی سالهای متمادی مانند سایر مناطق کشور از پیشرفت ها نورمال برخوردار بوده. اما جوزجان خوشبختی که دارای آن است غنی از فرهنگ اسلامی موجودیت فراوان منابع طبیعی نفت و گاز طبیعی است.

مردم جوزجان با وجود جنگ ها و ناملایمات های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی بصورت نورمال به زندگی خود ادامه داده عرف و عادات خویش را حفظ نموده به رشد و انکشاف آن نیز اقدام نموده اند. که ذکر آن در متن این رساله قابل مطالعه است.

پیشنهادات:

۱- برای آنان که بعد از بنده درباره این موضوع تحقیق می کنند باید منابع بیشتر را بخاطر جمع آوری مواد بدست آورند. چون بنده به علت کمبودی مواد و همچنان عدم دسترسی به منابع بیشتر مواجه بود.

۲- برای آنان که میخواهند درباره فرهنگ جوزجان بدانند و یا بنویسند در این مقاله چیزهای که گنجانیده شده همه درباره فرهنگ است.

۳- برای آنان که میخواهند درباره فرهنگ تحقیق نمایند باید موادیکه بدست میآید همه جانبه تحقیق کرده بعداً به نوشتن آن پردازند.

۴- برای بنده بنابر نداشتن اقتصاد کافی عدم دسترسی به وسایل تحقیق و نداشتن امنیت نتوانسته تحقیقات ساحوی نموده و نظریات مردم محل را درباره فرهنگ شان جمع آوری کند.

مآخذ

- ۱- الیم بیات، محمد عمر. (۱۳۸۶ ه ش). شبرغان درصد سال اخیر، بلخ: مطبعه فرهاد.
- ۲- انصاری، سلطان محمد. (۱۳۹۴ ه ش). جغرافیای عمومی ولایت افغانستان، کابل: مطبعه سرور سعادت.
- ۳- تیم موظف ریاست اقتصاد. (۱۳۹۷ ه ش). پروفایل ولایتی ولایت جوزجان، انتشارات ریاست اقتصاد ولایت جوزجان.
- ۴- جاوید انتظار، انجینر احمد جاوید. (۱۳۹۲ ه ش). جوزجان در آینه تاریخ، جوزجان: انتشارات فریغونیان.
- ۵- حبیب، حبیب الله. (۱۳۹۴ ه ش). اوضاع اجتماعی اقتصادی و فرهنگی جوزجان، جوزجان: انتشارات پوهنتون جوزجان.
- ۶- دولت آبادی، بصیر احمد. (۱۳۸۲ ه ش). شناسنامه افغانستان، تهران: شریعتی.
- ۷- عارض، غلام جیلانی. (۱۳۷۹ ه ش). جغرافیای ولایات افغانستان، کابل: سیار اریک.
- ۸- عارض، غلام جیلانی. (۱۳۸۱ ه ش). اطلس ولایات افغانستان، پشاور: اریک.
- ۹- کمیته موظف. (۱۳۸۸ ه ش). جوزجان در سال ۱۳۸۶ ه ش، کابل: مطبعه شعیب.
- ۱۰- کمیته موظف. (۱۳۹۰ ه ش). جوزجان در سال ۱۳۹۰، جوزجان: مدیریت مطبوعات ولایت جوزجان.